קדושים ד

א. בנוגע צום דין פון שפחה חרופה [1] פסק'נט דער רמב"ם [2] „בן תשע שנים ויום אחד שבא על שפחה חרופה היא לוקה והוא מביא קרבן, והוא שתהי' גדולה ובעולה וברצונה, כמו שביארנו, שאין האיש חייב קרבן עד שתתחייב היא מלקות שנאמר [3] בקורת תהי' והביא את אשמו". און דער ראב"ד איז משיג: „זה שבוש שלא מצינו קטן בר עונשין וקרבן זה מן העונשין הוא והיא כמו כן פטורה דהא מקשו אהדדי והכי איתא בכריתות [4]".

זיינען דא כמה ביאורים אין פאר־ענטפערן דעם רמב"ם:

א) דער מגיד משנה [5] זאגט, אז דער רמב"ם לערנט אז „הכל תלוי באשה שתהי' בת עונשין אבל הוא אינו צריך להיות בר עונשין וכן אמרו [6] בזמן שהאשה לוקה האיש מביא קרבן בזמן שאין האשה לוקה אין האיש מביא קרבן ולא אמרו בזמן שהוא אינו מביא קרבן היא אינה לוקה וקרא נמי הכי דרשינן לי' בקורת תהי' והביא את אשמו ומשמע הא לא תהי' בקורת לא יביא אבל לא משמע הא אם לא יביא לא תהי' בקורת". און ויבאלד אז דער רמב"ם האלט אז „הכל תלוי בה" און זי איז „לוקה" — דערפאר איז „הוא מביא קרבן".

אבער דער תירוץ דארף האבן הסברה: אין הכי נמי אז „הכל תלוי בה", ווי קען מען אבער (צוליב דעם) מחייב זיין א קטן ? און ווי דער ראב"ד זאגט במק"א [7]: „ואם יאמר האיש נתלה באשה אבל לא האשה באיש מ"מ מהיכא תיתי לחייב את הקטן על ידי האשה" [8].

[איך דאס וואס דער רדב"ז זאגט [9] אז דער רמב"ם האלט אז קרבנות זיינען ניט קיין עונש נאר א כפרה; און דעריבער, כאטש אז א קטן איז ניט קיין בר עונשין, אבער אויך ער דארף האבן א כפרה,

איז לכאורה ניט מספיק — ווייל פאר־וואס דארף א קטן האבן כפרת קרבן דווקא בא דער עבירה פון שפחה חרופה און (מען גענפינט עס) ניט ווען ער איז עובר אויף אנדערע עבירות, וואס מ'איז אויף זיי מחוייב א קרבן ?]

ב) דער לחם משנה [10] זאגט אז דער מקור דעת הרמב"ם איז פון תורת כהנים אויפן פסוק „איש פרט לקטן או יכול שאני מוציא בן תשע שנים ויום אחד ת"ל ואיש"; און דער ראב"ד פסק'נט ווי די גמרא אין כריתות וואס האלט אז „מקשו להדדי" (ניט ווי דער תו"כ), אז מ'פארגלייכט זיי איינער צום צווייטן און בשעת איינער פון זיי איז א קטן אדער א קטנה זיינען ביידע פטור.

---

1) 'בפרשתנו יט, כ ואילך.
2) הל' איסו"ב פ"ג הי"ז. הל' שגגות פ"ט ה"ג.
3) פרשתנו שם.
4) יא, א.
5) לרמב"ם הל' איסו"ב שם. שו"ת הרדב"ז סי' ב"א צד. קרית ספר (להמבי"ט) לרמב"ם הל' איסו"ב והל' שגגות שם.
6) כריתות שם.
7) בהל' שגגות שם.
8) וצ"ק בטעם שהשיג הראב"ד בב' המקומות בין בהל' איסו"ב ובין בהל' שגגות. ובכל אחד בהדגשה ובסגנון אחר. וראה כס"מ הל' שגגות שם, דהי' לו להראב"ד גירסא אחרת. ואכ"מ.
9) שו"ת הרדב"ז שם. מגדל עוז לרמב"ם הל' איסו"ב שם. צפע"נ לרמב"ם שם הי"ד.
10) בהל' שגגות שם. וראה כס"מ שם.

אבער אויך דאס דארף מען פאר־שטיין: וואס איז דער טעם, לויטן תו״כ, וואס דוקא בא שפחה חרופה איז דא דער לימוד צו מרבה זיין א בן תשע שנים ויום א, און ניט בא אנדערע עניני עריות כיו״ב, וואס אויך דארטן איז ביאתו ביאה [11] ?

מען קען זאגן אז אויף דעם איז ניטא קיין טעם, נאר ס׳איז א גזירת הכתוב, אבער — מהיכא תיתא ? ס׳איז גלאטער צו זאגן אז ס׳איז דא דערביי א הסברה.

ב. א חיוב קרבן — און עד״ז א חיוב מצוה — אויף א קטן, געפינט מען אין נאך ערטער אין רמב״ם, ומהם:

אין הל׳ קרבן פסח [12] פסק׳נט דער רמב״ם „גר שנתגייר בין פסח ראשון לפסח שני וכן קטן שהגדיל בין שני פסחים חייבין לעשות פסח שני ואם שחטו עליו בראשון פטור״. פרעגט דער כסף משנה „אטו קטן בר חיובא ופיטורא הוא״ און ער פארענטפערט: „וכתב הר״י קורקוס ז״ל דכיון דרחמנא רביי׳ לקטן שישחטו עליו וממנין אותו נפטר הוא בכך מן השני״ [13].

ולכאורה: וויבאלד אז סו״ס איז ער דאך ביים פסח ראשון געווען א קטן און איז געווען פטור פון מצות, היינט ווי העלפט דאס וואס א צווייטער האט א חיוב און שחט על הקטן (היינו איז זמן הפטור פון דעם קטן) אויף דעם זמן החיוב, ווען ער איז געוואָרן א גדול — בפסח שני [14] ?

נאכמער פון דעם געפינט מען אין הל׳ ת״ת וואו דער רמב״ם [15] זאגט: „מי שלא למדו אביו חייב ללמד את עצמו כשיכיר שנאמר כו״ און דער צ״צ [16] זאגט „שמא גם על הקטן יש חיוב מדאורייתא״ [פון דעם וואס דער רמב״ם זאגט דעם לשון (בלתי רגיל) — „כשיכיר״ [17] (ניט „כשיגדיל״) [18], איז משמע, אז דער חיוב הלימוד אויפן קטן איז דא נאך אייידער ער ווערט א גדול] —

איז אין דעם נאך שווערער צו פאר־שטיין: ווי איז שייך א חיוב אויף א קטן ?

ג. צו פארשטיין דאס, דארף מען מקדים זיין א גרעסערן חידוש אינעם חיוב פון מצוות בכלל ביי א קטן:

ס׳איז ידוע די מחלוקת הראשונים בנוגע די מצוות וואס א קטן איז מקיים מצד חיוב פון חינוך: דעת רש״י [19] והרמב״ן [20] אז די (מדרבנן) חינוך־מצוות זיינען „לאו מצוה דידי׳ (פון קטן) אלא דאבוה, דאיהו לא מיחייב במצות כל

---

11) ומ״מ פטור הקטן — רמב״ם הל׳ איסו״ב פ״א הי״ג ואילך.

12) פ״ה ה״ו.

13) וראה גם קרית ספר לרמב״ם שם.

14) וראה טו״א (אבני מילואים) ר״ה כח, א. מנ״ח מצוה ה סק״ב. מפרשי הרמב״ם שם (חידושי הגר״ח. ועוד).

15) פ״א ה״ג.

16) פס״ד — חידושים על הרמב״ם בתחלתו.

17) כ״ה גם בהל׳ ת״ת לאדה״ז רפ״ב — אלא ששם ממשיך „וכשלומד לעצמו כשיגדיל ויכיר ויוכל ללמוד״. וי״ל שגם אדה״ז כוונתו כ(פ׳ הצ״צ ב)רמב״ם „כשיכיר״ — לפני שיגדיל, כדמוכח מזה שלא כתב לפנ״ז בהחיוב „חייב ללמד א״ע כשיגדיל ויכיר״. וז״ש לאח״ז „כשיגדיל ויכיר״ הוא רק בנוגע להמשך „אזי לא ילמוד תחלה כו׳ כמשנ״ת למעלה בנערים כו׳ כי זה שיכול אינו רשאי לעשות כן כו׳״.

18) בספר המדע לרמב״ם (ירושלים תשכ״ד) הובא מדפוס ספרד שלפני רנב „כשיגדיל״.

19) ברכות מה, א ד״ה עד שיאכל. וראה בכל הבא לקמן שד״ח כללים מערכת ח׳ כלל ס. קובץ יגדיל תורה ברוקלין, אייר תשל״ז סי׳ לח (תשובה מהרא״י מץ דעיר האראד ישן, מחסידי הצ״צ). ועוד.

20) מלחמות ה׳ ברכות כ, ב. רמב״ן הובא בר״ן ספ״ב דמגילה ד״ה חוץ. ריטב״א מגילה יט, ב ד״ה הכל. ר״ן קידושין לא, א ד״ה וגרסינן. וראה רשב״א (ריטב״א) סוכה לח, א ד״ה גמרא.

עיקר", ובמילא קען א קטן ניט מוציא זיין א גדול אין ברכת המזון (וכיו"ב) אפילו וועז דער גדול איז אין דעם מחוייב נאר מדרבנן [21]; דעת התוס' [22] והר"ן [23], אז א קטן שהגיע לחינוך הייסט מחוייב בדבר מדרבנן און דעריבער קען ער מוציא זיין א גדול ידי חובתו (כשאכל שיעור) דרבנן [24].

פון דעם וואס דער רמב"ם [25] פסק'נט „בן מברך לאביו" איז מוכח, אז ער האלט אז אין די חינוך־מצוות איז דער קטן מחוייב (מדרבנן) [26] און ס'איז ניט נאר א חיוב על האב.

[און אזוי איז אויך משמע פון ל' הרמב"ם בכ"מ [27]:

אין הל' ציצית [28] — „ומד"ס שכל קטן שיודע להתעטף חייב בציצית כדי לחנכו במצות"; אין הל' ברכות [29] — „הקטנים חייבין בברכת המזון מד"ס כדי לחנכן במצות"; אין הל' סוכה [30] — „קטן שאינו צריך לאמו כו' חייב בסוכה מד"ס כדי לחנכו במצות"; ועד"ז בא לולב [31] — „קטן היודע לנענע חייב בלולב מד"ס כדי לחנכו במצות" [32]].

---

21) כן משמע דעת הרמב"ן שם. ריטב"א שם. אבל רש"י לא הוציא פי' הסוגיא בברכות כ, ב מפשוטו, וא"כ נראה דלדעתו הקטן מוציא הגדול כשאכל שיעורא דרבנן. וראה יגדיל תורה שם ס"ע כט.

22) ברכות מח, א ד"ה עד שיאכל. וראה לשון התוס' שם כ, סע"א ד"ה וקטנים.

23) מגילה שם.

24) ובפרמ"ג פתיחה כוללת לאו"ח ח"ג סוף אות כח כתב שהוא מחלוקת דבבלי וירושלמי.

25) הל' ברכות פ"ה הט"ו-טז. ועי' ראב"ד שם. ומסיים „וכן אשה ועבד במקרין אותו ועונה אחריהם מה שהן אומרים ואיתא בירושלמי" — כדעת הרמב"ן שם. וע"פ הפרמ"ג שם הרי נמצא שפ"ל שהחיוב על האב. אבל ראה כס"מ שם בדעת הרמב"ם.

26) וכן מוכח דעת אדה"ז ש(אף שכתב בהל' ת"ת בתחלתן „ע"פ שהקטן פטור מכל המצות וגם אביו אינו חייב לחנכו במצות מן התורה", הרי) כתב בשו"ע או"ח סקפ"ו ס"ג שהקטן (גם אם לא אכל כדי שביעה) מוציא את הגדול בברה"ז *. ומדייק בלשונו שם „שמ"מ הוא חייב מדברי סופרים כמותו" (כ"ה בדפוס א' דשו"ע, ובדפוסים שלנו ליתא תיבת „כמותו"). וראה בחקרי הלכות ח"א דמפרש באדה"ז עם תיבת „כמותו" כבשוה"ג כאן.

---

*) והחילוק שכתב שם בין מגילה הלל וברכות ק"ש לברה"ז, בפשטות ה"ז הסברה שבהם הוי תרי דרבנן ובמצות ברה"ז דאורייתא הוי רק ע"ד חד דרבנן.

27) וכן הוא לשון אדה"ז בס' שמג ס"ג „חייב לשמוע כו' חייב בציצית כו'" (ע"ד לשון הרמב"ם דלקמן בפנים. אף שבס' יז ס"ד כתב „אביו חייב לקנות לו טלית כו' אביו חייב להטיל ציצית". ולכאורה יש ללמוד יותר מדיוק לשונו בזה בס' שמג שמדבר בהל' חינוך, משא"כ בס' יז שהוא בדיני ציצית. גם י"ל שציצית שונה כיון שבכלל „אין אדם חייב לקנות טלית בת ד' כנפות כדי שיתחייב בציצית כו' (ורק) טוב ונכון כו'" — שו"ע שם ר"ס כד).

וכן בהל' סוכה ס' תר"מ ס"ג וד' כתב „חייב בסוכה". וכן משמע ממ"ש בס' לט ס"א בנוגע לתפלין „וקטן אע"פ שמוזהר על הקשירה מד"ס לחנכו במצות כו'" (ומש"כ בחצ"ג „וגם מד"ס אין האזהרה אלא על אביו" — הרי כתב „אין האזהרה אלא על אביו' כי האזהרה הטילו על אביו). ובס' לז ס"ג: קטן כו' חייב אביו לקנות לו תפלין לחנכו במצות. ובפשטות י"ל דבציצית ותפלין החיוב לקנות ציצית ותפלין ולהטיל ציצית א"א להיות על הבן ורק על האב (אבל בשד"ח שם שתירוץ זה דוחק).

ובס' תעט סוס"ו: כיון שהקטן הוא פטור מכל המצות שבתורה ואינו חייב בהם אלא (מד"ס) כדי לחנכו במצות.

ואולי אין לדייק מלשונות הנ"ל בכלל כיון שאינם שווים בכל מקום. ראה לשונו בסשמ"ג ס"ב (ועד). סתע"ב רסכ"ה. ועוד. וצ"ע. ואכ"מ.

ולהעיר משו"ע שלו סוס"ד במהד"ת ע"ד השייכות דחיוב חינוך דחכמים כשהגיע לחינוך לחיובו במצות מן התורה כשנעשה בן י"ג שנה ויום אחד.

28) פ"ג ה"ט.

29) רפ"ה.

30) רפ"ו.

31) הל' לולב פ"ז הי"ט.

32) בכס"מ הל' חו"מ פ"ו ה"י כתב „וכן נראה

אויך דאָ איז ניט מובן: ווי קען מען זאָגן אַ חיוב אויף אַ קטן אפילו מדרבנן, וויבאָלד [33] ער איז ניט קיין בר דיעה [34], ובל' הגמ' [35] „חיובא לדרדקי (בתמי')"?

ד. וי"ל דער ביאור בזה — אַז דאָס איז אַ סברא כללית פון רמב"ם [36] בכמה מקומות:

ובהקדים, ווי שוין געזעדט פיל מאָל [37], וואָס מען געפינט כמה פעמים, אַז דאָרט וואו די תורה האָט געהייסן טאָן אַ געווּיסע מצוה, וואָס איר קיום איז אַפהענגיק פון אַ פעולה פריער (וכיו"ב), באָקומט אויך די פריערדיקע פעולה אַ מעין חשיבות און גדר פון דער מצוה עצמה — היות אַז די פעולה איז אַ הכרח (אַן איר קען די מצוה ניט געטאָן ווערן), איז עס כאילו ווי צוזאַמען מיטן ציווי אויף דער מצוה האָט די תורה אויך אַנגעזאָגט אויף דער פעולה.

בכללות איז דאָס דער גדר פון מכשירי מצוה, ובפרט לדעת ר"א [38] אַז זיי זיינען דוחה את השבת (אויב די מצוה איז דוחה שבת) פונקט ווי די מצוה אליין.

נאָכמער פון דעם שטייט אין ירושלמי [39], אַז אויף דער הכנה והכשרה צו די מצוות פון סוכה, לולב [40] וכיו"ב, מאָכט מען ברכת המצוה: אשר קידשנו במצותיו וציונו לעשות סוכה, לעשות לולב [41], ועוד [42].

אָט דעם ענין (אַז אַ מעין וגדר פון דער מצוה טראָגט זיך איבער אויף אַן

דעת רבינו (כהרמב"ן) שלא כתב הכל חייבין באכילת מצה אפי' נשים ועבדים וקטנים אלא קטן שיכול לאכול כזית מחנכים וכו' כלומר דחיובא אאבוה רמיא וכן כתב פ"א דהל' מגילה הכל חייבים אנשים ונשים וכו' ומחנכין את הקטנים לקרותה".

לכאורה במצה י"ל (בדוחק עכ"פ) דשונה כיון שמדובר ב„קטן שיכול לאכול פת" שזהו לפני שהגיע לחינוך — אבל חידוש גדול הוא לומר שמחנכים קודם שהגיע לחינוך!

וכן במגילה שהוא רק מדרבנן י"ל שבקטן החיוב הוא רק על האב עמ"ש אדה"ז בסקפ"ו שם.

וכן מש"כ בכס"מ בהל' ברכות פ"ה ה"ז — צ"ע, שהרי כתב הרמב"ם שם „וקטנים .. מזמנין לעצמן כו' קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו כו'".

ומש"כ הרמב"ם הל' תפלין פ"ד הי"ג „אביו לוקח לו תפילין כדי לחנכו במצות" — י"ל (נוסף על הנ"ל הערה 27) כיון שבתפלין בפרט נוגע בגדר המצוה שלא יסיח דעתו מהם (כמו שממשיך ברמב"ם שם באותה ההלכה), לכן לא הכניסו חכמים את הקטן בחיוב המצוה (וכן י"ל בשו"ע אדה"ז סי' לז ס"ג).

33) וממילא מובן דאין לומר (כבכמה דברים) שחכמים החמירו יותר כיון שא"א להטיל עליו חיובים. וראה שד"ח שם ד"ה וכן מתבאר דכמו שאין סברא לומר דהתורה הטילה חיוב על הקטן כן גם בחינוך דרבנן. וראה ציונים לתורה (להר"י ענגעל) כלל יב שזוהי סברת רש"י.

34) ראה רמב"ם הל' מאכלות אסורות פי"ז הכ"ז. הל' קרבן פסח פ"ב ה"ד. וראה פרמ"ג פתיחה כוללת לאו"ח ח"ב אות ג'. מנ"ח מצוה ה סק"ב. סוף מצוה רסג. ציונים לתורה כלל ח'. וראה צפע"נ הל' שבת פכ"ד הי"א. הל' אישות פ"ד ה"ט. ובכ"מ. וראה לקו"ש ח"ד ע' 1249.

35) פסחים קטז, א.

---

36) ולשיטתי' כללית דהרמב"ם והראב"ד, כדלקמן בהערות.

37) בהבא לקמן ראה לעיל ע' 187 ואילך, וש"נ.

38) שבת קל, א.

39) ברכות פ"ט ה"ג.

40) שרק בסוכה וציצית נאמר „תעשו", משא"כ בלולב וכו' ומ"מ מברכין — ראה לקו"ש שם.

41) עיין לעיל שם הערה 56 שגם להבבלי שאין מברכין ס"ל דהוי מצוה.

42) ועיין לעיל שם יתירה מזו בהולכת דם למזבח שנעשה עבודה.

*) ע"פ פשטות הלשון בהחילוק שכתב שם.

ומש"כ בשוה"ג להערה 26 — הוא ע"פ פשטות הלשון בשו"ע שם בתחלתו („שמ"מ הוא חייב מדברי סופרים כמותו"). וצ"ע מהו עיקר כו'.

אַנדער זאַך וואָס איז אַ הכרח פאַר דער מצוה), געפינט מען ניט נאָר ביי אַ פעולה, כנ"ל, נאָר אויך אין דער הצטרפות פון מענטשן בנוגע תומ"צ. ולדוגמא: דער דין אין הל' ת"ת [43], אַז „מי שא"א לו ללמוד כו' יספיק לאחרים הלומדים ותחשב לו כאילו לומד בעצמו" [44].

עד"ז אויך בנוגע לנשים — ובדוגמא להכשר מצוה הנ"ל — וכידוע וואָס דער ר"ן [44a] זאָגט, אַז אַ אשה כאָטש זי איז ניט מצווה במצות פרי' ורבי', „מ"מ יש לה מצוה מפני שהיא מסייעת לבעל לקיים מצותי", ד. ה. וויבאַלד אַז דער בעל קען מקיים זיין די מצוה נאָר ע"י האשה, האָט זי אויך אַ (מעין פון דער) מצוה.

און אפילו אין פאַל, וועו דער סיוע פון דער אשה אין דער מצוה פון בעל איז ניט קיין הכרח אין עצם קיום המצוה, נאָר ניט מער ווי אַ הילף אין זיין אפשריות פון קיום המצוה, ווערט ג'פסק'נט דער דין [45], אַז כאָטש זי מצד עצמה איז ניט מחוייב (במצות ת"ת), איז „אם היא עוזרת לבנה או לבעלה בגופה ומאודה שיעסוק בתורה חולקת שכר עמהם ושכרה גדול מאחר שהם מצווים ועושים על ידה", וויבאַלד אַז דער לימוד התורה פון דעם מאַן און זון איז אין דעם פאַל דורך איר הילף, באַקומט זי אַ חלק אין דעם שכר פון מצות ת"ת [46].

ה. אין כל הנ"ל אַבער, אויך באַ מכשירי מצוה (און ברכת המצוה לדעת הירושלמי), איז דאָס וואָס מ'דאַרף אַנ־קומען צו דער פעולה פון הכשר המצוה, און עשיית לולב וכיו"ב, אַדער צו סיוע האשה בפרי' ורבי' — איז דאָס דערפאַר וואָס במציאות איז די מצוה געטאָן געוואָרן ע"י הקדמה פון דער אַנדערער פעולה (דעם הכשר וסיוע וכו'), דעריבער וועט אויף דער פעולה נמשך אַ מעין פון חשיבות וענין המצוה:

אין זיי איז אַבער ניטאָ קיין חלק ופרט פון דער מצוה והציווי.

[און דעריבער וועלן זיי ניט קיין חלק פון דער מצוה ממש: (די ברכה איז) לעשות לולב, עשי' (ניט נטילה); וגם בדברי הר"ן „יש לה מצוה" — סתם, עס איז ניט מוכרח אַז דאָס איז דער גדר מצות פרי' ורבי' [47] פון איש [48]].

למעלה מזה, בעניננו — מצות החינוך עד"מ: די שייכות והשתתפות פון קטן אין דער מצות חינוך באַשטייט ניט (בלויז) אין דעם וואָס אַן דעם קטן — קען דער אב ניט מקיים זיין מצות החינוך, נאָר (אויך וואָס) דאָס איז די מצוה — (דער אב זאָל מחנך זיין) אַז דער בן זאָל טאָן די מצוה; און דערי־בער, אויך לדעת התוס' והרמב"ם, י"ל אַז די חכמים האָבן טאָקע מלכתחילה

---

43) שו"ע יו"ד סרמ"ו ס"א ורמ"א שם. הל' ת"ת לאדה"ז פ"ג ס"ד.

44) משא"כ ההמשך שם „ויכול אדם להתנות עם חבירו שהוא יעסוק בתורה כו' ויחלוק עמו כו'" — שזהו מפני שזהו תורתו של הלומד כו' וברשותו.

44a) רפ"ב דקידושין.

45) הל' ת"ת לאדה"ז ספ"א. מסוטה כא, א. רמ"א שם ס"ו.

46) ראה בארוכה לקו"ש חי"ד ע' 37 ואילך.

47) ואפילו את"ל שזהו בגדר מצות פרי"ר — הרי האיש והאשה הפכים הם בזה: האשה „קרקע עולם (סנהדרין עד, ב) ובאיש — אין קישוי אלא לדעת (יבמות נג, ס"ב).

48) ראה לקו"ש שם ע' 2-41 והערה 43. ולהעיר מזה שנשים חייבות ללמוד הלכות הצריכות להן לידע אותן כו' (הל' ת"ת שם) שזה שחייבות ללמוד הוא רק בכדי שידעו היאך לעשות המצוה שלהן ובכ"ז נעשה הלימוד ענין בפ"ע ולכן מברכות הן ברכות התורה (שו"ע אדה"ז סו"ס מז) — וראה לקו"ש שם.

ארויפגעלייגט דעם חיוב החינוך נאר אויפן אב און ניט אויפן בן [48]*, וויבאלד אבער אז די מצות האב איז לחנך אז דער בן זאל מקיים זיין די מצוה, ווערט בדרך ממילא אויפן בן א התחייבות אינעם קיום פון די מצוות, הייסט אויך דער בן א מחוייב בדבר [49].

בסגנון אחר: וויבאלד אז דער אב איז מחויב צו מחנך זיין את בנו לעשות המצוה, איז כאטש אז עשיית הבן את המצוה איז מצד דעם (חיוב וואס איז מוטל על ה)אב — איז דאס אבער דאך פעולת המצוה (בשלימות) ע"י הקטן מצד ציווי (שעל האב), און דעריבער הייסט דער קטן א מחוייב בדבר,

ביז אז ער איז מוציא א גדול (וואס איז מחוייב נאר מדרבנן). ועד"ז געפינט מען בא מצות דאורייתא, כדלקמן.

ו. א דוגמא להנ"ל בא מצות דאורייתא [49]*: בא חיוב שמחה ברגל זאגט אביי [50] „אשה בעלה משמחה". זאגט רש"י [51]: בבבל בבגדי צבעונין כו'. פרעגט דערויף תוס' [52] פון חגיגה: איזהו קטן (דפטור מראי') כל שאינו יכול לאחוז בידו של אביו ולעלות מירושלים להר הבית, פרעגט די גמרא [53] „עד הכא מאן אתי' ומשני עד הכא דמיחייבא אימ' בשמחה (אייתתי' וכו'), משמע שזקוקה לעלות משום שלמי שמחה. ומפרש ר"ת בעלה משמחה שהחיוב על בעלה ולא עלי' וכו' והא דקאמר בחגיגה דמחייבה אמי' משום בעלה ולא משום היא".

זעט מען דערפון לשיטת התוס', אז כאטש אויף דער אשה מצ"ע איז ניטא דער חיוב שמחה (פון שלמי שמחה), ווי־ באלד אבער אז עס איז א מצוה אויפן בעל צו משמח זיין את אשתו, באקומט אויך איר שמחה א גדר פון מצוה, ביז אז די גמרא זאגט אויף איר דעם לשון „דמחייבא .. בשמחה" [54] (ניט ווי ביי פרי' ורבי' וואס דער לשון הר"ן איז „יש לה מצוה") [55].

---

*48) ראה שד"ח שם ד"ה עתה.

49) וכמה נפק"מ בין דעה זו להדיעה שהקטן מחוייב מלכתחילה.

*49) עוד דוגמא — לדעת (שו"ת) מהרי"ק סקכ"ו: ואע"ג דלוה בריבית פסול לעדות אע"ג שאין לוקח ממון שאין שלו נראה לע"ד דכיון שעבירת לקיחת הממון דמלו' על יד הלו' נעשית וא"א מבלעדו חשיב עד חמס .. והיינו דמשני תלמודא מלוה הבאה בריבית כלו' שהלואת הריבי' נעשית ע"י המלוה והלוה וא"א לה זולתה.

ובשו"ע אדה"ז ריש הל' רבית — שהוא מפני חומר העון, וי"ל שזהו טעם על הבא שם תיכף לאחז"ז שיש אזהרה מיוחדת ללוה — אבל מסגנון הל' משמע דקאי גם על לפניו. — וראה בהמצוין במ"מ שם.

50) ר"ה ו, סע"ב. קדושין לד, ב.

51) ר"ה שם. וראה פרש"י קדושין שם.

52) ר"ה שם ד"ה אשה (ועוד קושיות). וראה גם ד"ה הנ"ל קדושין שם.

53) חגיגה ו, ע"א.

54) וי"ל דגם בזה הרמב"ם והראב"ד לשיטתייהו אזלי. דבהל' חגיגה (פ"א סה"א) כתב הרמב"ם „ונשים חייבות במצוה זו" והראב"ד כתב „לא בקרבן אלא בשמחה שתשמח עם בעלה שתעלה עמו והוא ישמח אותה". ובלח"מ (וראה כס"מ) שם, דהרמב"ם לא ס"ל כרש"י אלא כפי' התוס' וכאביי, והראב"ד טעמו „דכיון דאין החיוב על האשה אלא על הבעל לא הי' לו לומר ונשים חייבות במצוה זו". ועפ"ז רש"י ותוס' וכן הרמב"ם והראב"ד (ראה לעיל הערה 25) לשיטתייהו אזלי במצות חינוך אם ע"י זה שהוא בגדר המצוה — נעשה מחוייב בדבר.

55) עוד דוגמא לנדו"ד „ברכת כהנים", שגדר המצוה הוא שכהנים מברכים לישראל. ועפ"ז תובן דעת החרדים (מ"ע כו' התלויות בפה כו' לקיימם בכל יום פ"ד אות יח) וההפלאה (כתובות כד, ב ברש"י ד"ה דאיסור עשה) הובא בשע"ת או"ח סקכ"ח סק"ב שיש מצות עשה על הישראל שיתברך. ובהפלאה שם: וכן מצינו בכל מקום אע"ג דבתורה אינו מפורש הציווי אלא על העושה, המצוה על שניהם, כגון ביבם יבמה יבא עלי' והמצות עשה גם עלי' כו' (ולא הביא דברי הר"ן הנ"ל בפו"ר, כי האשה במצות יבום היא יותר מאשר בפו"ר).

ע״פ הנ״ל קען מען עד״ז מסביר זיין בנוגע צום חיוב ת״ת אויף אַ קטן, און ווי דער צ״צ [16] זאָגט בביאור דעת הרמב״ם הנ״ל (ס״ב): כיון דת״ת לא דמי לשאר מצות דבשאר מצות אין האב מחוייב לחנך בנו מדאורייתא אלא מד״ס אבל בת״ת מחוייב האב מדאורייתא ללמוד את בנו כו׳ א״כ שמא גם על הקטן יש חיוב מדאורייתא —

די״ל הפי׳: וויבאַלד אַז ס׳איז דאָ אַ חיוב דאורייתא (מצד דעם אב) אויף דער מעשה הלימוד פון קטן, האָט זיין לימוד אַ גדר פון חיוב; און דעריבער, בשעת אַז לא למדו אביו בלייבט דאָ אַ חיוב מצד תורה [56].

ז. וי״ל אַז ע״ד הנ״ל איז אויך דער ביאור התירוץ פון מהר״י קורקוס אויף דעם רמב״ם בא קרבן פסח [„אם שחטו עליו בראשון פטור״] „כיון דרחמנא רביי׳ לקטן [57] שישחטו עליו וממנין אותו נפטר הוא בכך מן השני׳״ —

ובהקדים וואָס דער ראָגאַטשאָווער [58] איז מסביר, אַז דער דין אין רמב״ם „אם שחטו עליו בראשון פטור״ רעדט נאָר בשעת דער אב האָט מונה געווען דעם קטן אויפן קרבן פסח אַלס איינעם פון בני החבורה — דעמאָלט איז ער פטור מן השני; אויב אָבער שחיטת הקרבן איז געווען באופן אַז דער קטן איז נכלל געוואָרן אינעם „(שה ל)בית אבות״ (אפילו ווען מ׳זאָל זאָגן אַז שה לבית אבות איז מדאורייתא), איז ער דאָן חייב בשני. וואָרום דאָס וואָס אַ קטן קען עסן מצד „שה לבית אבות״ איז עס דערפאַר וואָס ער איז בטל צום אב, און ניט ווייל ער איז אַ מציאות בפ״ע. דעריבער איז דער קטן אַלס אַ מענטש בפ״ע ניט געווען במצות קרבן פסח [59]. בשעת אָבער דער אב האָט אים מונה געווען על פסחו, האָט מען גע׳שחט׳ן דעם קרבן פסח (אויך) פאַר דעם בן, דעמאָלט דוקא איז ער פטור בשני.

די הסברה בזה איז ע״ד הנ״ל [60]: ווי־באַלד די תורה זאָגט אַז אַ קטן קען זיין פון די מנויים (אַ מציאות בפ״ע) אויף אַ

---

56) ראה לקו״ש חי״א ע׳ 44 ואילך במצות פדיון הבן ומילה. ובשוה״ג להערה 19 שם הטעם שלא אמרינן כן גם בפדה״ב ומילה (כבת״ת).

וע״פ ביאור הנ״ל בפנים יש להעיר במש״כ הצ״צ החילוק דת״ת לשאר מצות שבהם מחויב מד״ס משא״כ בת״ת שמחויב האב מדאורייתא וא״כ שמא על הקטן יש חיוב — מהשקו״ט הידועה האם דרבנן חל על החפצא (ראה צפע״נ כללים בערכו. אתוון דאורייתא כלל יוד. ובכ״מ).

57) לכאורה י״ל מעין זה במצות ראי׳ שמלשון הרמב״ם במ״ע נג משמע שהחיוב לעלות „עם כל בן זכר שיש לו שאפשר לו להלך לבדו״ הוא מדאורייתא, וכ״מ ברמב״ם הל׳ חגיגה פ״ב ה״ג — שלא כתב שהוא מד״ס כמ״ש בהל׳ ציצית ברכות סוכה ולולב (אבל ראה לח״מ וקרית ספר שם). וכן מפורש בפיה״מ להרמב״ם חלה פ״ד מי״א (וראה טו״א חגיגה (ו, א סוף קטע המתחיל פיסקא) דמירושלמי חגיגה פ״א ה״א משמע דקטן ד(ב״ש ו)ב״ה חייב מה״ת. וראה העמק שאלה לשאילתות שאילתא קלז סק״ב דלהרמב״ם הוא גם לקרבן),

כי מכיון שנאמר „כל זכורך״ הרי התורה רבי׳ לקטן, א״כ נכללו במצוה מדאורייתא. ועפ״ז מובן מה שהביא הכתוב ד„כל זכורך״ אף שבבבלי כתב דקרא אסמכתא בעלמא.

ועפ״ז חידוש הוא לכאורה דיש מה״ת חיוב „כדי לחנכו במצות״ וראה העמק שאלה שם. ואכ״מ.

58) צפע״נ הל׳ תרומות פ״ב הי״ב (מג, סע״ב ואילך). שו״ת דווינסק ח״ב ס״ט־י. אלא שבשו״ת שם סי׳ יוד כתב „דגבי פסח ברמב״ם .. מיירי שכבר הגיע לי״ג שנה רק לא נגמרו ב׳ שערות השיעור שלו אז ולכך אם בפ״ש כבר נגמר י״ל דהוה גדול למפרע ולכך א״צ״. ועיי״ש מה שמביא מפסחים צב, ב למ״ד דרך רחוקה רחמנא פטרי׳ ומ״מ אם עשה פסח יצא כו׳.

59) להעיר מלשון אדה״ז בשו״ע הל׳ שבת סשמ״ג ס״ח. וראה בארוכה לקו״ש חכ״ו ע׳ 69 ואילך.

60) ביאור דברי הרמב״ם ביסוד הנ״ל מובן גם ע״פ שאר מפרשי הרמב״ם. אבל יומתק ושייך יותר לנדו״ד — ע״פ הצפע״נ. וראה לקו״ש שם.

קרבן פסח, קומט אויס, אז מצד מצות התורה (אויפן אב) איז דער קטן בגדר מצות קרבן פסח *60, און דערפאר איז אויב שחטו עליו בראשון איז ער פטור בשני.

ח. ע"פ הנ"ל קען מען זאגן כעין זה בא קטן „בן ט' שנים ויום א' שבא על שפחה חרופה היא לוקה והוא מביא קרבן": ווייאלד אז דורך זיין ביאה ווערט א חיוב (מלקות) מן התורה (אויף דער שפחה חרופה), עס איז א פעולה וואס ברייגט א חיוב מלקות, באקומט זיין פעולה אויך א תוקף מן התורה בנוגע להפועל און „מביא קרבן" — ער דארף האבן א כפרה [61].

דער טעם אין דעם (אין דעם חילוק צווישן איסור שפחה חרופה און אנדערע עריות, וואו דער קטן איז פטור לגמרי [62]) י"ל — מצד דער אנדערש־קייט בכלל פון איסור שפחה חרופה לגבי אנדערע איסורי עריות, ובלשון הרמב"ם [63] „ביאת שפחה זו משונה מכל ביאות אסורות שבתורה שהרי היא לוקה שנאמר בקורת תהי' והוא חייב קרבן אשם שנאמר והביא את אשמו אחד שוגג ואחד מזיד בשפחה חרופה מביא אשם", וואס פון דעם לשון איז משמע אז דאס וואס דער ענש איז אנדערש — איז א ראי' אז דער עצם (איסור) „ביאת שפחה זו משונה".

אויך ווי דער רמב"ם איז ממשיך „הבא עלי' ביאות הרבה בין בזדון בין בשגגה מביא אשם אחד אבל היא חייבת מלקות על כל ביאה וביאה כו' כשאר חייבי לאווין", ד. ה. בא איר איז די ביאה א גדר פון חייבי לאווין, משא"כ בא דעם איש [64].

וי"ל אז דאס איז די הסברה אין דעם וואס דער מגיד משנה זאגט „מפני שהוא סובר שהכל תלוי בה כו'": די גמרא זאגט „בזמן שהאשה לוקה האיש מביא קרבן אין האשה לוקה אין האיש מביא קרבן, מנלן, אמר רבא דכתיב ואיש כי ישכב את אשה שכבת זרע והיא שפחה נחרפת לאיש והפדה לא נפדתה או חופשה לא נתן לה, מכדי עד הכא באיש קא מישתעי קרא נכתוב והביא את אשמו לה' ולבסוף לכתוב בקורת תהי' אמאי כתב רחמנא ברישא בקורת תהי' ולבסוף כתב והביא את אשמו לה', ה"ק אם בקורת תהי' היא והביא את אשמו לה' ואם לא תהי' בקורת לא יביא הוא את אשמו".

לערנט דער רמב"ם אז דאס איז ניט נאר א סימן, נאר דאס איז כעין טעם וסיבה: „והביא את אשמו לה' גו' וכפר עליו גו'" קומט אלס תוצאה פון דעם וואס ער האט געבראכט צו בקורת תהי' (געבראכט די אשה צום חיוב מלקות) [64].

און דעריבער האט דאס א שייכות אויך צו א קטן: בא אנדערע עריות, איז דער איסור וחיוב אויפן בועל ונבעלת בא יעדערן מצד עצמו, קען מען אויך א קטן ניט ארויפלייגן קיין חיובים ועונשים (אפילו ניט קיין חיוב צוליב כפרה) און ער קען אויך ניט נגרר ווערן אין דעם חיוב וואס עס איז דא אויפן צווייטן, ווי־באלד פעולת הבועל איז א מציאות (דאיסור וחיוב) בפ"ע;

*60) ועד"ז (ויתירה מזו) י"ל במצות הקהל, בנוגע להטף. נתבאר בארוכה בלקו"ש חי"ט ע' 363 ואילך.

61) ע"ג"כ יד המלך לרמב"ם שם. וראה שד"ח כללים מערכת קוף כלל נב.

62) כריתות שם. רמב"ם הל' איסו"ב פ"א הי"ג ואילך.

63) שם פ"ג הי"ד.

64) ראה צפע"נ הל' איסו"ב שם. ושם, שלדעת הרמב"ם „החיוב הוא רק בה ולא בו".

משא"כ ביי שפחה חרופה, איז „הכל תלוי בה"[65], דער חיוב אשם אויפן איש איז נאָר ווייל זיין מעשה איז די סיבה אויף דעם חיוב האשה, און אין דעם וועלט אויך אַ קטן (נגרר ו)נכלל (ע"ד הנ"ל, אז מצד דער מצוה שעל האב צו לערנען תורה מיט בנו אדער מחנך זיין אים, וועלט דער קטן אַנגערופן אַ מחוייב בדבר — עד"ז אויך דאָ), ווי־באַלד אַז די מעשה פון דעם קטן איז ע"פ תורה אַ מעשה*[65] וואָס בריינגט אויף איר דעם חיוב מלקות, דערפאַר[66] איז „הוא מביא[67] קרבן"[68].

ט. פון כהנ"ל איז אויך דאָ אַ הוראה אין גודל הערך פון חינוך, ובפרט בת"ת

— וואָס חינוך האָט אַ שייכות מיוחדת צו דעם זמן פון ימי ספירת העומר וואָס איז צווישן פסח — זמן חרותנו און חג השבועות — זמן מתן תורתנו (און איז זיי מחבר ומאחד[69]),

וואָס בא חג הפסח זעט מען באופן בולט די הדגשה אין ענין החינוך למצות פון אַ קטן: נוסף על הנ"ל, וואָס ביי איינעם פון די מצות עיקריות פון יצי"מ (קרבן פסח) געפינט מען אַז רחמנא

---

65) עפהנ"ל (בחילוק ביאת שפחה חרופה לעריות) אולי יש לבאר גם זה שבעריות חייב אחד המערה ואחד הגומר וחייב בין כדרכה בין שלא כדרכה ועוד, משא"כ בשפחה חרופה פטור עד שיגמור ביאתו ופטור שלא כדרכה וחייב רק כשהוא ברצונה ועוד (רמב"ם הל' איסו"ב פ"א ה"י. פ"ג הט"ו. ושו"נ) — כי מכיון שכל האיסור תלוי רק בה — צ"ל הפעולה בה (הביאה) בשלימות וברצונה, משא"כ שאר עריות.

*65) להעיר גם ממהריי"ק דלעיל הערה *49.

66) וי"ל שהרמב"ם רמזו בזה שמסיים בהלכה זו דוקא „שאין האיש חייב קרבן עד שתתחייב היא מלקות שנאמר בקורת תהי' והביא את אשמו" — דלכאורה אינו נוגע להלכה זו.

בפשטות קאי ע"ז שכתב „והוא שתהי' גדולה ובעולה וברצונה כמו שביארנו", והטעם לזה כיון „שאין האיש חייב קרבן כו'". אבל זה אינו מספיק, כי לכאורה פשיטא היא, שהרי כבר כתב לעיל (הט"ו) שצ"ל „גדולה הבעולה המזידה וברצונה" *,

אלא שבזה מבואר הטעם שגם „בן ט' שנים ויום א' שבא על שפחה חרופה היא לוקה והוא מביא קרבן", כיון שכל גדר חיוב קרבן דהאיש בשפחה חרופה בא מצד שנעשה כאן מעשה שהיא חייבת מלקות ע"ז.

וכן משמע שמפרש בקרית ספר הל' איסו"ב שם שכתב „בן ט' שנים ויום א' שביאתו ביאה הבא על שפחה חרופה הוא מביא קרבן כיון שהיא לוקה דכל שהיא לוקה מביא הוא קרבן כדילפינן כו'". וראה דבריו בהל' שגגות שם.

67) וע"פ כהנ"ל ובהערה שלפנ"ז משמע שזה „שאינו מביא (קרבן) עד שיגדיל ויהי' בן דעת" הוא לא לפי שרק אז נעשה עליו חיוב קרבן, אלא כפשטות הלשון (שהחיוב עליו תיכף אלא ש)אינו מביא עד שיגדיל. והטעם כיון „דבקרבנות כתיב רצון וכתיב לרצונכם תזבחוהו" (מגדול עוז הל' איסו"ב שם) או „משום שצריך שיקדיש הקרבן וזה רק במופלא סמוך לאיש" (צפע"נ השלמה ו, ד. וכ"פ בכס"מ ברמב"ם הל' ק"פ פ"ב ה"ד).

68) ראה רמב"ם הל' פסוהמ"ק ספי"ג דס"ל שגם אם „מהלך במקום שאינו צריך ה"ז הולכה והמחשבה פוסלת בה", והראב"ד פליג ע"ז. וע"פ ביאור הצפע"נ בגדר הולכה (ראה צפע"נ עה"ת ר"פ מסעי. מהד"ת נא, ג. וראה לקו"ש חי"ד שם ע' 39. ושו"נ. לעיל ע' 188) דדבר המוכרח נעשה גם בזה חשיבות בפ"ע כו', י"ל שגם בזה הרמב"ם והראב"ד לשיטתייהו אזלי, שגם בדבר שאינו מוכרח בעצם, ורק בפועל בנדו"ז הי' פעולה זו הכנה והכשרה לפעולה אחרת (ההולכה לפני הזריקה) גם בזה נעשה גדר מצוה. ועד"ז בנדו"ד בשפחה חרופה. ועד"ז דעת הרמב"ם בקרבן פסח על הקטן (אלא שבהולכה נעשה עבודה בפ"ע, כנ"ל).

69) ובפרט ע"פ אגדה הובאה בר"ן סוף פסחים. חינוך מצוה שו. ועפ"ז גם ספה"ע שייכת לסברא הנ"ל בפנים, שאף שכל ענין הספירה הוא רק הכנה והכשרה למ"ת מ"מ נעשה מציאות וחשיבות בפ"ע ומברכין עלי'.

---

*) ודוחק גדול לומר שהי' קס"ד שכשם שדין זה שונה שהקטן חייב קרבן, כן הי' אפ"ל שהיא חייבת מלקות גם אם היא קטנה, כי (נוסף ע"ז שעדיין קשה במ"ש „בעולה וברצונה", הרי) אין עונש מלקות לקטנה.

רביי׳ לקטן כו׳ כנ״ל, איז דער סדר פון פסח, הגדה און סיפור יצי״מ מיוסד אויף (און פארבונדן מיט) „והגדת לבנך״ [70]. [און בכללות וועלט די יציאה פון אידישן פאלק פון מצרים פארגליכן אין נבואת יחזקאל [71] צום געבורט פון א קינד, וואס באלד נאך דעם הויבט זיך אן דער חינוך זיינער אלס יסוד לכל ימי חייו [72]];

און אזוי אויך בחג השבועות, זמן מתן תורתנו — התחלת לימוד התורה ע״י אבינו שבשמים עם בניו — עם ישראל עליהם נאמר [73] בנים אתם להי׳ אלקיכם,

ועד״ז באב ובן למטה — וואס הגם אז בנוגע מצות בכלל איז „אביו אינו חייב לחנכו במצות מן התורה אלא מד״ס״, איז דאך ב„ת״ת מ״ע מן התורה על האב ללמד את בנו הקטן תורה״ [74]; נוסף לזה איז דאך נתינת התורה געקומען בזכות ענין החינוך, נאר דורך דעם וואס „בנינו ערבין אותנו״ האט דער אויבערשטער מסכים געווען צו געבן די תורה [75] —

דוקא דורך דעם וואס מ׳גיט דעם קינד א חינוך במצוות וועלט ער א מציאות בפ״ע און האט אן אייגענעם פארבונד מיט דער מצוה (כנ״ל אז דער קטן אליין וועלט אנגערופן א מחוייב בדבר); און נאכמער — בנוגע לת״ת: בשעת מ׳לערנט תורה מיט א קינד, וואס איז א „מצוה על כל חכם וחכם מישראל ללמד את כל התלמידים אע״פ שאינן בניו שנאמר ושננתם לבניך כו׳ אלו תלמידיך״ [76], מאכט מען אים א מציאות חדשה — דער תלמיד וועלט פארבונדן מיט תורה (און מיטן נותן התורה) — וכמאמר חז״ל [77] „כל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו״.

פון דעם אלעם איז פארשטאנדיק דער גודל החיוב וההשתדלות וואס ליגט אויף יעדן איינעם אפצוגעבן זיך מיטן חינוך פון בני ובנות ישראל בלימוד התורה ובקיום המצות; ובפרט בימים אלו, וואס דאס איז די צייט וואס מ׳גרייט זיך צו די ימי החופש, דארף מען זען אז יעדער אידיש קינד; א אינגעלע אדער א מיידעלע, זאל זיין אין א סביבה פון תורה ויר״ש במשך חדשי הקיץ (ומה טוב במשך כל כ״ד שעות היום), וואס דאס וועט זיין אויך די הכנה אויף צו מוסיף זיין אין דעם חינוך פון ילדים וילדות במשך הזמן והשנה שלאח״ז.

(משיחות חג השבועות תשכ״ח וש״פ נשא תשל״א)

70) שמות יג, ח.
71) טז, ד ואילך. וראה תו״א וארא נה, א.
72) ראה מכתבים כלליים לחגה״פ תשל״ז (הגש״פ (קה״ת, תשמ״ו-ז) ע׳ עדרת ואילך).
73) ראה יד, א.
74) הל׳ ת״ת לאדה״ז בתחלתן.
75) שהש״ר פ״א, ד (א).
76) הל׳ ת״ת להרמב״ם פ״א ה״ב.
77) סנהדרין יט, ב. הובא בפרש״י עה״ת במדבר ג, א.